

Soiden monista arvoista ja mahdollisuuksista

Kosteikkoviljelyn alkuaskelia Neovan mailla Pohjanmaalla.

Valokuva: Jaakko Karvonen

Ilmastomuutoksen ja luontokadon aiheuttamat paineet ajavat yhä enemmän soiden suojelun, ennallistamisen ja aiempaa monipuolisemman soiden hyödyntämisen suuntaan. Kuitenkin luonnonvarojen käytön ja suojelun ristipainetta aiheuttaa se, että samaan aikaan kysyntä joidenkin suoperäisistä raaka-aineista valmistettujen tuotteiden perään on kasvanut: Polttoturpeen noston vähetessä erityisesti kasvavat tarpeet kasvu- ja kuiviketurpeelle luovat painetta soiden hyödyntämiselle edelleen. Uusien turvetuotantoalueiden avaamista vastustavat usein paikalliset asukkaat, joiden pyrkimykset suon säilyttämiseen kumpuavat paikkakytöksistä tai vihreästä elämäntavasta (Albrecht, 2016). Taustalla vaikuttavat kokemukset luonnonympäristön heikkenemisestä ja tavoitteena on luontoon pohjautuvien elinkeinojen monipuolistaminen. Toisella puolella puhutaan huoltovarmuudesta, kasvu- ja kuiviketurpeen kriittisyydestä, luonnonvaroja hyödyntävistä elinkeinoista, sekä uusien turvepohjaisten tuotteiden valmistamisesta, kuten aktiivihieleistä.

Soista ja niiden hyödyntämisestä puhuttaessa on palattava ensin kysymykseen, miksi niitä käytetään tai on käytetty. Luonnon käyttöarvoon perustuvan ajattelutavan mukaan maan arvo tai maan arvostus perustuu pitkälti maa-alalta saataviin hyödykkeisiin, kuten puuntuottoon, viljelyyn, kaivannaisiin tai tontista saatavaan myyntihintaan – siis kysyntään vastaavien hyödykkeiden tuottamiseen tai muuhun taloudelliseen hyötyyn.

Soita onkin ojitettu ja kuivatettu pelloiksi, metsiksi ja turvetuotantoalueiksi, kun Suomea on asutettu ja sotien jälkeistä hyvinvointi-Suomea rakennettu. Ajan myötä ongelmat ovat vaihtuneet, sillä ei ole kauaakaan siitä, kun ruokaa ei ole ollut riittämiin, mutta nykyään me markettisukupolven edustajat ratkomme ongelmia nimeltään ilmastonmuutos ja luontokato. Tätä taustaa vasten aiempien sukupolvien syyllistäminen soiden ojitamisesta on tarpeetonta – sen sijaan huomio on kohdennettava soiden ennallistamiseen ja niiden tarjoamiin uusiin elinkeinomahdollisuuksiin nykyhetkessä.

Kun riippuvuutemme soiden muokkaamisesta on vähentynyt, on soiden itseisarvolle suona ja niiden luontoarvoille jäänyt enenevissä määrin tilaa yhteiskunnassa. Tukea soiden suojeluun ja ennallistamiseen on alettu kohdentamaan esimerkiksi ympäristöministeriön Helmi-ohjelmasta ja EU:n oikeudenmukaisen siirtymän rahaston kautta, ja laadinnassa oleva EU:n ennallistamisohjelmassa tultaneen huomiota kiinnittämään Suomen osalta soiden ennallistamiseen. Samaan aikaan uusien metsäojitusten suora tukeminen on lopetettu ja alettu vaatia suometsänhoidon suunnitelmaa, jossa myös vesistönsuojelu, luonnon monimuotoisuus ja ilmastovaikutukset huomioidaan.

Soiden käytön ja suojelun yhteensovittaminen on luonnonvarahallinnan niin kutsuttu ilkeä ongelma (wicked problem; Rittel & Webber, 1973). Suot ja turvemaat on tunnistettu merkittäväksi päästölähteeksi, sillä turpeen polttaminen, turvemaiden kuivaaminen viljelykäyttöön sekä metsäojitus aiheuttavat mittavia kasvihuonepäästöjä, kun vuosituhansien aikana kertynyt valtava hiilivarasto pääsee hapen kanssa tekemisiin ja hajoamaan (Joosten ym. 2012). Soiden käytön yhteydessä aiheutuu ilmastovaikutusten ohella myös suoria ympäristöhaittoja, sillä ojitettaessa koko suoekologia muuttuu radikaalisti tai tuhoutuu kokonaan. Luonnontilaisten soiden hyödyntämistä tulisi välttää ja soiden suojeluverkostoa tarkastella. Ennallistamalla pystytään nopeuttamaan luonnontilan palauttamista, mutta palautuminen on joka tapauksessa hidas prosessi, eikä luonto palaudu täysin alkuperäisen kaltaiseksi. Ennallistamiskeskustelussa tarkastelu täytyykin kääntää suojelutason ja lajityyppisten habitaattien palauttamisen suuntaan ennemmin kuin takertua alkuperäisen, vuosituhansien aikana muodostuneen suon saamiseen takaisin.

Turpeenoston lakattua laajoja aloja on jäänyt ja tulee jäämään jatkokäytölle vapaiksi. Perinteisesti metsitys on ollut suosituin jatkokäyttömuoto käytöstä poistuneille turpeennostoalueille. Myös käyttö viljelysmaana ja kosteikon perustaminen ovat yleisiä vaihtoehtoja, ja lisäksi aurinko ja tuulivoimaloita on mahdollista rakentaa käytöstä poistuneille suonpohjille (Laasasenaho, 2022).

Suoaloilla myös kosteikkoviljely on mahdollista. Siinä veden pinnantasoa pidetään korkealla, jolloin voidaan viljellä esimerkiksi ruokohelpeä, osmankäämiä tai rahkasammalta. Näille kosteikkoviljelykasveille on olemassa kysyntää muun muassa kasvualustana, eläinten rehuna ja joidenkin rakennustuotteiden muodossa. Kosteikkoviljelyn tuotantoketjun syntyminen edellyttää, että vedenpinnan säätely onnistuu, korjuuseen on kevyitä koneita ja tuotteille syntyy aidot markkinat. Teollisessa tuotannossa tarvittavien määrien kasvattaminen vaatisi kosteikkoviljelyn alueellisia keskittymiä, sillä kasvien jalostamisen kannattavuudelle on olennaista raaka-aineiden riittävän suuri määrä ja tarpeeksi lyhyet kuljetusetäisyydet. Lisää tutkimus- ja kehittämistyötä tarvitaan, jotta korjuu- ja tuotantoketjut kehittyisivät ja toiminta olisi kannattavaa.

Rahkasammalviljelmä perustettuna olkikatteen alle.

Valokuva: Jaakko Karvonen

Eikä sovi unohtaa, että myös luonnontilainen tai hyvin ennallistunut suo voi tarjota monia luonnonantimia, joista on saatavilla taloudellista hyötyä ilman varsinaista suohon kajoamista tai aktiivista panosta. Esimerkiksi lakka- tai karpalosoilla on laskennallisesti mahdollista saavuttaa hehtaaria kohti jopa 2000 € arvoinen sato marjojen myyntihinnassa mitattuna. Lisäksi niiden myynti on verovapaata. Marjasadot ovat tosin yleensä epävarmoja, työläitä ja hitaita kerätä ja huippusatovuosina hinta tyypillisesti laskee. Marjojen lisäksi soilla kasvaa myös useita muita suokasveja, jotka sopivat luonnontuotealalle raaka-aineiksi. Tunnetuin nykyään hyödynnettävistä suokasveista kihokki, jonka kilohinta tuoreena ostajalle toimitettuna on noin 50 €/kg. Muita perinteisinä suoyrteinä tunnettuja ovat muun muassa suomyrtti, suopursu ja mesiangervo. Näiden laajempi keruu vaatii maanomistajalta luvan. Maanomistajalle suokasvien keruulupien myynti voisi olla mahdollisuus pieniin korvauksiin, mutta ensin suokasveille tarvittaisiin toimivat markkinat ja kaupallisen tason jalostustoiminta

Suokasveja voisi viljellä kosteikkoviljelyn tapaan. Toistaiseksi viljelykokeilujen tulokset ovat tosin olleet pessimistisiä kaupallistamispotentiaalin kannalta katsottuna. Mielenkiintoisen niistä tekee kuitenkin se, monet soiden ja kosteikkojen kasvit tunnetaan jo vanhastaan terveyttä edistävinä ja se, että viimeaikaisetkin tutkimustulokset osoittavat niiden sisältävän terveyttä edistäviä yhdisteitä ja omaavan hyviä terveysvaikutuksia. Ehkä tarvitaankin vain hyvä luontaistuotebrändäys, jolla soiden kasvit ja niistä jalostetut tuotteet saadaan myydyksi luksustuotteina korkeaan hintaan.

Pitkä matka on kuljettu soiden raivaamisesta kohti soiden ennallistamista – raivaajasukupolvesta on siirrytty markettisukupolveen. Luontokadon ja ilmastomuutoksen aikakaudella on tarkasteltava luonnonvaroja hyödyntävän toiminnan kokonaisvaikutuksia ja soiden osalta joudutaan myös korjaamaan jo tehtyjä vahinkoja. Kosteikkoviljely ja luonnontuotealan noste voivat mahdollistaa kokonaiskestäviä tapoja käyttää ja ennallistaa entisiä ja nykyisiä turvetuotantoalueita, mutta näille tarvitaan vielä toimintamallien kehittämistä. Tietoa, tutkimusta ja kokemuksia tarvitaan lisää esimerkiksi kosteikkoviljelyn menetelmistä, viljeltävistä kasvilajeista ja vaikutuksista kasvihuonekaasutaseisiin ja ympäristöön yleisesti.

Lähteet:

Albrecht, E., & Ratamäki, O. (2016). Effective arguments for ecosystem services in biodiversity conservation–A case study on Finnish peatland conservation. *Ecosystem services*, 22, 41-50.

Joosten, H., Tapio-Biström, M. L., & Tol, S. (2012). *Peatlands: guidance for climate change mitigation through conservation, rehabilitation and sustainable use*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Laasasenaho, K., & Lauhanen, R. (2022). Tuuli- ja aurinkovoima kasvattavat suosiotaan turvetuotannosta vapautuvien suonpohjien jälkikäyttömuotona: Aluetarkastelu Etelä-Pohjanmaalta. *Suo* 73(2), 27-34.

Rittel, H. W., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy sciences*, 4(2), 155-169.

Kirjoittajat työskentelevät tutkijoina Suomen ympäristökeskuksessa.